

بررسی واژگان و اصطلاحات انگلیسی در زبان اردو و به‌کارگیری آن‌ها در رسانه‌های ارتباط جمعی به ویژه روزنامه‌ها

محمد کیومرثی‌جرتوده

مربی دانشکده زبان‌های خارجی دانشگاه تهران

چکیده

کاربرد و تأثیر الفاظ و واژگان زبان‌های بیگانه - بویژه زبان بین‌المللی انگلیسی - در زبان و ادبیات کشورهای مختلف بسیار رایج و متداول است و امروزه بیش از گذشته شاهد آن هستیم. این تأثیر در رسانه‌های ارتباط جمعی، بخصوص رادیو، تلویزیون و روزنامه، بیشتر و در زبان عامیانه مردم شهرها و روستاها کمتر به چشم می‌خورد. البته این کاربرد شاید به این دلیل باشد که مسئولان این رسانه‌ها می‌خواهند به نوشته‌های خود زرق و برق بیشتری بدهند، یا به زعم خود سطح آن را بالا ببرند، تا در نظر بیننده و شنونده جلوه بیشتری داشته باشد. اما تمام این‌ها باعث بروز مسائل و مشکلات مختلفی در زبان و ادبیات یک کشور خواهد شد. این اقدامات در بعضی موارد خاص - که در ادامه اشاره می‌شود - گرچه ممکن است باعث غنی‌تر شدن زبان گردد، ولی در اکثر موارد، باعث بروز مشکلاتی از جمله سخت‌تر شدن درک و فهم آن توسط افراد عامی می‌گردد.

با همین انگیزه، بر آن شدیم تا در این مقاله میزان، کاربرد و چه‌گونگی تأثیرات ناشی از آن‌ها را

در رسانه‌های ارتباط جمعی، بخصوص روزنامه‌ها. به‌طور
مفصل‌تر و در بقیه موارد به کوتاهی، بررسی کنیم.
واژه‌های کلیدی: زبان اردو، رسانه‌های ارتباط جمعی،
واژگان بیگانه، اصطلاحات انگلیسی

مقدمه

واژگان بیگانه تأثیر به‌سزایی در زبان‌های مختلف، از جمله زبان اردو که مورد بحث در این مقاله است، داشته و دارند، که در این میان رسانه‌های ارتباط جمعی در پاکستان هم، آگاهانه یا ناآگاهانه، از آن‌ها استفاده می‌کنند. در زبان اردو همیشه تغییرات به شکلی جزئی و ظاهری و کمتر به‌صورت ساختاری بوده و به اقتضای زمان روی می‌داده است. البته تاریخ گواهی می‌دهد که در هر زمان با وجود نفوذ زبان‌های بیگانه خصوصاً انگلیسی، زبان اردو همواره جایگاه و وقار ادبی خود را حفظ کرده و دستخوش دگرگونی‌های جدی نشده است. هر چند تلاش و سعی زبان‌شناسان در فرهنگستان زبان و ادب اردو معروف به مقتدره قومی زبان و دیگر استادان در دانشگاه‌های پاکستان که در کار تدریس، تحقیق و پژوهش اشتغال دارند، نیز تأثیر بسیاری در گسترش و رواج این زبان داشته و شکل و ساختار آن را از نفوذ زیاد واژگان بیگانه در امان نگه داشته است.

در مورد چگونگی آغاز گسترش زبان اردو می‌توان چنین اظهار نظر کرد که با ورود آریایی‌ها به مناطق شرقی ایران، از جمله شبه قاره هند، ساکنان این منطقه به سمت جنوب رانده شده و خود آریایی‌ها جانشین آن‌ها شدند. مردمان این منطقه به «زبان سانسکریت» که نزدیکی زیادی با زبان پهلوی داشت، تکلم می‌کردند. تا آنجا که این زبان، زبان دینی و معنوی ساکنان این منطقه شد که بعدها توسط برهمنان و کاهنان این مرز و بوم به طبقه خاصی

محدود گشت و مردم عامی حق تکلم و صحبت کردن به این زبان را نداشتند «این مسئله سبب جایگزینی و ورود زبان‌های محلی و تازه‌ای شد که رفته رفته رواج بسیاری پیدا کرد. اما بسیاری از مصادر، واژگان و ترکیبات آن به زبان‌های دیگر انتقال داده شد که این عامل باعث پیوند و ارتباط آن زبان‌ها با زبان فارسی شد» (بیات، ۱۳۸۲، صص ۱۶-۱۷)

بعد از فروپاشی قدرت سیاسی و نظامی مغولان هندوستان و حضور کشورهای اروپایی از جمله پرتغال، فرانسه، انگلیس و... در شبه قاره هند، بازرگانان و نظامیان این کشورها نیز در سطح وسیعی در این منطقه گسترش یافتند و بالطبع واژگان و اصطلاحات زبان خود را، همانند مهاجمان قبلی، بین مردم رایج کردند. اما زبان انگلیسی به دلایل سیاسی نسبت به دیگر زبان‌ها، حضور فعال‌تری پیدا کرد. انگلیسی‌ها که ابتدا به صورت بازرگان وارد این منطقه شده بودند با افزایش حضور نظامی گسترده، در مسائل سیاسی این خطه نیز دخالت کردند و از اوایل قرن نوزدهم با تأسیس کالج‌ها و مدارس مختلف، زبان فارسی را به عقب رانده و زبان اردو را جایگزین کردند. از جمله این اقدامات تأسیس فورت ویلیم کالج (۱۸۰۰ میلادی) است این کالج، فعالیت‌های گسترده‌ای را در زمینه ترجمه از زبان‌های فارسی، عربی، هندی و حتی انگلیسی به اردو انجام می‌داد. آنان با به مرور زمان ترفندهای خاصی واژگان انگلیسی را نیز وارد زبان اردو می‌کردند و این واژگان را بدون ترجمه و معادل اردو به خورد مردم عامی

می‌دادند. این فعالیت زمانی شکل جدی‌تری به خود گرفت که دانش‌پژوهان بسیاری برای تحصیل به دانشگاه‌های لندن و ... رهسپار می‌شدند. آنان در مراجعت، مجموعه‌ای از لغات زبان انگلیسی را در زبان گفتاری و نوشتاری خود وارد زبان اردو می‌کردند. این افراد در ترجمه و حتی تصنیف کتاب‌ها و مقالات خود، واژه‌های انگلیسی را به راحتی در زبان خود به‌کار می‌بردند این عمل تأثیر بسیاری بر بومیان این خطه می‌گذاشت، حتی کسانی که خود بر این باور رسیده بودند که نباید از غرب و افکار آن‌ها تقلید کورکورانه کرد، در نوشته‌های خود دانسته یا ندانسته از واژگان انگلیسی استفاده می‌کردند. این کار در قرن بیستم شدت بیشتری به خود گرفت و با گسترش رسانه‌های ارتباط جمعی و در رأس آن‌ها روزنامه‌ها به شکل فاجعه‌آمیزی بین قشر تحصیل‌کرده و نیز سیاستمدار تا جایی که اینان در متن سخنرانی و یا نوشته خود از تعداد خیلی واژه اردو استفاده می‌کردند، در حالی که اکثریت کلمات مورد استفاده آنان انگلیسی بود. امروزه نیز این عمل با همان شدت ادامه دارد، هر چند نویسندگان و منتقدان بسیاری این عمل را تقبیح می‌کنند و فرهنگستان زبان اردو (مقتدره قومی زبان) در رأس آن‌ها با انتشار مقالات سعی در ایجاد بیداری در بین مردم و قشر تحصیل‌کرده می‌کند، اما چندان تأثیری به چشم نمی‌خورد. با بررسی و تحقیق در باره واژگان انگلیسی زبان اردو، مسئله‌ای که حائز اهمیت بوده و مطرح می‌گردد، این است که آیا دامنه و تعداد واژگان لاتین و معادل‌های آن می‌تواند مجوز کاربرد

وسیع‌تر داشته باشد؟ آیا مردم اردو زبان ناگزیر از کاربری این کلمه‌ها و واژه‌هایند؟ و سرانجام این که آیا زبان اردو توانایی ارائه معادله‌های صحیح برای واژگان اردو را دارد یا نه؟

ورود واژگان انگلیسی در چند دهه اخیر بسیار بیشتر و گسترده‌تر بوده است، بطوری که بسیاری از الفاظ رایج و زیبایی‌های زبان اردو متروک و دور افتاده‌اند. گویی زبان اردو از سرآغاز سده بیست و یکم درگیر مبارزه با واژگانی است بیگانه و ناآشنا که به گنجینه‌های ادبی این زبان زیبا و شیرین، آسیب می‌زند، آن گونه که این روند پیش‌رو، جبران‌ناپذیر است، زیرا برون‌رانی واژگان رایج شده و جایگرفته در اذهان عمومی، به زبان بسیاری نیازمند است.

بحث و بررسی

جای شک نیست که هر زبان زنده و متحرک تأثیرات فراوانی از دیگر زبان‌ها در اخذ و جذب لغات دارد و از واژگان دیگر زبان‌ها بهره می‌گیرد. بی‌شک زبان اردو نیز از این واقعیت جهانی مستثنی نیست. پذیرفتنی است که واژگان و الفاظ متعدد و بی‌شماری از زبان انگلیسی و دیگر زبان‌ها اند، اگر چه زبان اردو راه یافته به طوری که بخشی جداناپذیر از این زبان را تشکیل داده‌اند، اگر چه این عمل در هر زبانی قابل مشاهده است، لیکن در حال حاضر هجوم واژگان انگلیسی، بدون نیاز و یا ضرورت، چنان بر رسانه‌های ارتباط جمعی، رادیو، تلویزیون و

روزنامه‌ها غالب گشته که “*hōŭ hūŕŭh*” (یکی از محققان اردو در حوزه زبان) می‌گوید:

«این قضیه بدون شک مترادف قتل زبان اردو است» (اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۳) به گفته وی به جای بهره جستن از واژگان انگلیسی در زبان اردو، استفاده از واژگان اردو در زبان انگلیسی مرسوم گشته است.

در روزنامه‌های اردو زبان روزانه صدها کلمه لاتین نوشته و به کار برده می‌شوند که گاهی به نظر می‌رسد با حذف آن‌ها و به کار بستن واژگان بومی نه تنها از اهمیت متن کاسته نمی‌شود، بلکه متن زیباتر نیز می‌شود. در این جا چند نمونه از کاربرد کلمات و اصطلاحات انگلیسی در روزنامه‌های اردو زبان، به همراه نام نویسنده و روزنامه شاهد مثال می‌آوریم تا بنگریم که در یک متن کوتاه روزنامه، چند واژه لاتین بکار برده شده است.

- اردو:

”سینٹ لوئیس میں ہم دوست ایک دوسرے سے کچھ زیادہ دور نہیں رہتے تھے اور یوں ویکنڈ (Weekend) پر عموماً اکٹھے ہو جاتے تھے۔۔۔ ہماری گفتگو اور گفتگوں کا وولیم (Volume) تو شاید اتنا نہیں تھا مگر رات کے سائے میں آواز یقیناً زیادہ دور تک ہو گئی ہوگی“

(قاسمی، عطاء الحق، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۳)

ترجمه فارسی: «در شهر سن لویی ما، دوستان از یکدیگر زیاد دور نمی‌شدیم و معمولاً پایان هفته را دور هم جمع می‌شدیم... صدای گفتگو و خنده‌های ما اینقدر زیاد نبود، ولی در سکوت شب شاید صدا تا دور دست‌ها رفته باشد.»

همانطور که در متن دیده می‌شود، نویسنده دو واژه

(اختر، ظہور، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۴)
ترجمہ فارسی: با صدای بلند ندا سر داد کہ ما یک
ملت ایم و ہر ملتی نیاز بہ وطن دارد... با کمک سہ اصل
”اب معاملہ ہو گیا ہے۔ اس لئے یو این کی تائید اور امضاء (Sanction) بھی دو ٹوک اور
مبراہن ہوئی چاہیے۔ او آئی سی کے وزرائے خارجہ کے اجلاس کو پاکستان کے اختیار کردہ لائحہ عمل
تائید کرنی چاہیے۔“

بدون هیچ ضروری آوردہ است. (بدون این کلمات بیگانہ ہم متن
وی کامل و بی نقص است.)

در نمونہ های بعدی نیز، بسیاری از نویسندگان در کنار
کلمات کامل و زیبای اردو، معادلہای انگلیسی بسیاری را
بہ کار بردہ اند. انگیزہ این شیوہ نوشتاری شاید آن
باشد کہ آنان می خواہند متن را - بہ خیال خود - زیباتر و
با معنیتر جلوه دهند.

”اب معاملہ ہو گیا ہے۔ اس لئے یو این کی تائید اور امضاء (Sanction) بھی دو ٹوک اور
مبراہن ہوئی چاہیے۔ او آئی سی کے وزرائے خارجہ کے اجلاس کو پاکستان کے اختیار کردہ لائحہ عمل
تائید کرنی چاہیے۔“

(حقانی، ارشاد احمد، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۴)

ترجمہ فارسی: اکنون وضعیت بسیار بغرنج شدہ است.
بنابراین تصدیق و تأیید سازمان ملل نیز باید آشکار
باشد. اجلاس وزیران خارجه سران کشورهای اسلامی نیز باید
مصوبات پاکستان را تصدیق کنند و بہ رسمیت بشناسند.

- اردو:

”سرو جنگ کے بعد امریکہ اور سرمایہ داری کی عالمی اور بڑے خود ابدی بالادستی کا ڈھول پیٹا جا رہا
تھا اور تاریخ کے اختتام (End of History) کی نوید سنائی جا رہی تھی۔“

(احمد، خورشید، پروفیسور، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۴)
ترجمہ فارسی: پس از جنگ سرد، طبل سلطه آمریکا و
چیرگی فراگیر سرمایہ داری، به صدا درآمد تا ناقوس پایان
تاریخ جهان به گوش می رسد، داشت نواخته می شد و نوید
مژده خیرخوش است، بهتر است از واژه ای دیگر استفاده شود.
تاریخ به گوش می رسد.

- اردو:

”۱۹۷۱ سے پہلے کا ذکر ہے، پاکستان کے مغربی اور مشرقی حصوں کے درمیان فوجی ساز و سامان
(Logistics) کی منتقلی کا کام جاری تھا۔۔۔ اپنے جغرافیے اور حالیہ ماضی کے تناظر میں
پاکستان کی پوزیشن کے کسی بھی ملک سے زیادہ نازک اور غیر محفوظ (Vulnerable) تھی۔“
(جاوید، مستنصر، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۳)

ترجمہ فارسی: سخن از سالہای قبل از ۱۹۷۱ است، کہ بین
مناطق شرقی و غربی پاکستان کار حمل و نقل تجهیزات نظامی
جریان داشت. با توجه به موقعیت جغرافیایی و گذشته
پاکستان، وضعیت آن کشور نسبت به کشورهای دیگر به
مراتب حساس و ناامن بود.

- اردو:

”ہندوستانی افواج کا بیشتر حصہ (Bulk of indian troops) واپس ہندوستان چلا
جائے۔“

(شریف، مقبول، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۴)

ترجمہ فارسی: بیشترین بخش نیروهای ہندی، به ہند
برگردد.

- اردو:

”صاف کیوں نہیں کہہ دیتے کہ ایک تیر میں دو نشانے کرنا چاہتے ہو۔ ایک طرف بے انت و
بے شمار افغانیوں کا خون اور دوسری طرف ہماری ایٹمی تصویبات کو ناپود کرنا چاہتے ہو، یا بھارت
کے ذریعے کرانا چاہتے ہو، یا ہم سے SPACE کے بہانے BASE لینا چاہتے ہو۔“

(لغاری، مسرت، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۴)

ترجمہ فارسی: چرا رُک و پوست کنده نمی‌گویید که می‌خواهید با یک تیر دو نشان بزنید. از یک سو قتل و کشتار بی شمار افغان‌ها و از سوی دیگر، انهدام و از بین بردن تجهیزات مدرن ما مد نظرتان است، شاید می‌خواهید این کار را نیز به دست هند انجام دهید، یا به بهانه صلح می‌خواهید اصل و اساس را از ما سلب کنید.

- اردو:

”He was haunted by imagined and created ghosts یعنی وہ اپنے

خیالی اور خود پیدا کردہ بھوتوں سے پریشان رہتے تھے۔“

(عالی، جمیل الدین، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۴)

ترجمہ فارسی: او از تصورات و رؤیاهای خیالی و ساخته ذهنش خود را پریشان می‌ساخت.

علاوه بر روزنامه $\hat{a} H$ و \hat{U} ، روزنامه $\hat{U} F$ نیز از روزنامه‌های مهم اردو زبان به شمار می‌رود. نویسندگان در این روزنامه نیز، مانند روزنامه جنگ، از واژگان انگلیسی در مقیاس وسیعی استفاده می‌کنند. شاید آن‌ها این‌گونه احساس می‌کنند که در صورت به کار نگرفتن کلمات انگلیسی از روزنامه جنگ و دیگر روزنامه‌های موجود، عقب خواهند ماند.

- اردو:

”سن ۱۳۰ ہوائی جہاز ٹروپس (Troops) کو ڈراپ (Drop) تو کر سکتا ہے، لیکن ٹارگٹ (Target) کے آس پاس جب تک کوئی ایئر فیلڈ (Air field) موجود نہ ہو، تو ان کو پک (Pick) نہیں کر سکتا۔“

(جیلانی، غلام، ژنرال، اخبار اردو، ۲۰۰۱، ص ۱۴)
ترجمه فارسی: هواپیمای C-130 لشکر پیاده نظام را
می‌تواند هدف بگیرد و بی‌هنگامی که نزد هدف یا نشانه، فضای
خالی (میدانگاهی) نباشد، نمی‌تواند آن‌ها را مورد هدف
قرار دهد.

در این نوشته همان‌طور که مشاهده می‌شود نویسنده جملات
را طوری به نگارش درآورده است که گویی دو زبان با
یکدیگر در هم آمیخته‌اند. (بیش از حد معمول الفاظ
انگلیسی به‌کار برده است.)

در متن بالا می‌توان به‌جای واژه Drop
(گراتا، نیچے ڈالنا، دے مارنا، نڈھال کرنا) و به‌جای Target تارگت (از)
نشانه، هدف، زد) و به‌جای Air field ایر فیلڈ (میدانی فضا، میدانی مکان یا جگه
) و به‌جای Pick پیک (از) نشانه بنانا، اتار دینا، گراتا، مٹانا) استفاده
کرد.

در ادامه به بررسی کلی ورود کلمات انگلیسی به زبان
اردو می‌پردازیم. در این بخش جدولی تدارک دیده شده است که
(از سمت چپ) ابتدا واژه انگلیسی، سپس شکل تغییر یافته
آن واژه را در زبان اردو و بعد از آن واژه لاتین در
اردو و در ستون آخر معنای فارسی آن آورده شده است.
کلماتی که در جدول دیده می‌شوند، بیشتر کلمات لاتین
علمی و رایج در اردویند. این کلمات تعداد کمی از
بیشمار کلماتی‌اند که در زبان اردو به‌کار برده می‌شوند.
امید بر آن است که بتوانیم در شماره‌های بعدی مجله

پژوهش، فهرست کاملی از واژگان انگلیسی وارد شده به زبان اردو را گردآوری کرده و در اختیار دانشجویان و علاقه‌مندان این زبان قرار دهیم. باشد که مفید فایده واقع شود.

واژگان انگلیسی	صورت تغییر یافته لاتین در زبان اردو	معادل و جایگزین واژگان انگلیسی در اردو	معنای فارسی
University	یونیورسٹی	دارالعلوم - اعلیٰ تعلیم کا ادارہ	دانشگاه
Hotel	ہوٹل	سرائے - مسافر خانہ - قیام گاہ آرام گاہ	مسافر خانہ
Government	گورنمنٹ	حکومت - راج - فرمان روائی سلطنت - تکرانی	دولت - حکومت
Street	سٹریٹ	سڑک - شاہ را - شارع عام	خیابان
Language	انگلو بھاش	زبان - بولی - لہجہ - بول بول گفتگو - بیان	زبان
Literature	لٹریچر	ادب - زبان کا سرمایہ	ادبیات
Information	انفرمیشن	معلومات - واقفیت	اطلاعات
Political science	پولیکل سائنس	سیاست - سیاسی علوم	علوم سیاسی
Selection	سیلکشن	انتخاب - چناؤ - چھنت	انتخاب - گزینش
Department	ڈپارٹمنٹ	شعبہ - محکمہ - سررشتہ	بخش - گروه

Time	نامیم	صبر - کثرت - عرصہ - مدت موقع - مقام	وقت - زمان
Artist	آرٹسٹ	کاریگر - کون کار - نقاش مطالع - قہوم بنانے والا	هنرمند - اهل هنر
Application	اپلی کیشن	درخواست - عرض	تقاضا نامہ - درخواست
Public service	پبلک سروس	سرکاری ملازمت	کار دولتی
Prime minister	پرائم منسٹر	وزیر اعظم	نخست وزیر
Position	پوزیشن	حالت - انداز - وضع صورت حال	موقعیت
Dictionary	ڈیکشنری - انسائیکلو پیڈیا	لغت نامہ - لغت - لغت قاموس	فرہنگ لغت - لغت نامہ
Publisher	پبلشر	ناشر - شاعر - شاعر کرنے والا کتابوں کو چھاپنے والا ادارہ	ناشر
Prize	پرائز	انعام - تحفہ - بخشش - بدلہ	جائزہ
Inspector	انسپیکٹر	معاینہ کرنے والا - دیکھنے والا کرنے والا	بازرس
Language Development	لنگویج ڈیولپمنٹ	زبان کی ترقی - لسانی ترقی	پیشرفت زبان
Language planning	لنگویج پلاننگ	لسانی منصوبہ بندی	برنامہ ریزی درسی
Information Highway	انفرمیشن ہائی وے	شاہراہ اطلاعات	بزرگ راہ اطلاعات
Topic list	ٹاپک لیست	فہرست عنوانات	فہرست - فہرست عناوین

نتیجه‌گیری

با کمی دقت در نمونه‌های ذکر شده، ملاحظه می‌شود که صرفاً با نگارش يك جمله، واژگان متعدد انگلیسی در قالب زبان اردو نمایان شده و چنان حالت غریبی به جمله داده می‌شود که گاه باعث سردرگمی خواننده شده و او را در هاله‌ای از ابهام فرو می‌برد.

با بررسی و توجه به نکات مذکور، این‌چنین به نظر می‌رسد که: یکی از وظایف اصلی مراکز ادبی، بخصوص فرهنگستان زبان اردو، کوشش در جهت ملی و فراگیر نمودن این زبان و پاک کردن آن از واژگان و عبارات بیگانه، بخصوص کلمات انگلیسی است.

مقتدره قومی زبان که یکی از مراکز مهم ادبی است و در حقیقت فرهنگستان زبان اردو در پاکستان است، در این زمینه تلاش فراوانی می‌کند تا شاید بتواند اصالت این زبان را چون گذشته حفظ کند.

در همین زمینه، کلاس‌ها و دوره‌های تازه‌ای برای نویسندگان روزنامه‌های اردو زبان برای زدودن واژه‌های بیگانه از رسانه‌ها، بخصوص روزنامه، در حال شکل‌گیری است. افزون، بر تدارک این‌گونه کلاس‌ها برای نویسندگانی که مرتباً در روزنامه‌های ملی اردو زبان به کار نویسندگی اشتغال دارند، ضرورت دارد که برنامه‌ای برای اخذ مطلوب‌تر خدمات مترجمان زبده و ماهر دارالترجمه‌ها و متخصصان کار ترجمه از طرف فرهنگستان زبان اردو، تدارک دیده شود تا از به‌کارگیری واژگان و اصطلاحات بیگانه (بیشتر انگلیسی) در ستون‌های روزنامه‌ها کاسته شود و یا

حداقل واژگان معادل را جایگزین آن‌ها نمایند. به نظر می‌رسد کارهایی که باید در زمینه اصلاح زبان اردو صورت گیرد، همانطور که نگارنده مقاله با ادله‌های کافی ثابت کرده و نتیجه گرفته‌اند که در بسیاری از موارد استفاده و کاربرد واژه و یا ترکیب‌های انگلیسی در زبان اردو، وظیفه‌ای جز نا‌مأنوس کردن جملات ندارند و حکم عقل و منطق در این است که استفاده از واژه‌های بیگانه با زبان و فرهنگ مردم پاکستان، کنار گذاشته شده و جز در موارد اجباری از آن‌ها استفاده نشود.

منابع

- ۱- ارشاد احمد، حقانی، حرف تمنا، روزنامه جنگ، راولپنڈی، ۲ اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۲- اسلم بیگ، مرزا، جنرل (ر)، افغانستان پر جنگ کے سائے، روزنامه جنگ، راولپنڈی، ۱ اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۳- افتخار کھوکھر، محمد، ڈاکٹر، اردو کی انگریزی ملاوٹ، ماہنامہ اخبار اردو، مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد، دسمبر ۲۰۰۱ء
- ۴- بیات، علی، مجلہ پژوهش زبانہای خارجی، شماره ۱۴، انتشارات دانشگاه تهران، تابستان ۱۳۸۲
- ۵- جاوید، مستنصر، احوال، روزنامه جنگ، راولپنڈی، ۱۵ اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۶- خورشید، احمد، پروفیسر، دہشت گردی کا خاتمہ، روزنامه جنگ، راولپنڈی، ۱۳ اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۷- سرور، غلام، کرنل (ر)، طالبان کے ناقابل تسخیر جذبے، روزنامه پاکستان، اسلام آباد، اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۸- شریف، مقبول، حالات حاضرہ، روزنامه جنگ، راولپنڈی، ۱۴ اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۹- ظہور اختر، سلطان، پاکستان اسلام کا قلعہ ہے، روزنامه اوصاف، اسلام آباد، ۱۳ اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۱۰- عالی، جمیل الدین، نقار خانے میں، روزنامه جنگ، راولپنڈی، ۲۳ اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۱۱- لغاری، مسرت، فکر جہان، روزنامه نوائے وقت، راولپنڈی، ۱۳ اکتوبر ۲۰۰۱ء
- ۱۲- مقتدرہ قومی زبان، اخبار اردو، اسلام آباد، جلد ۱۷، شماره ۱۲، دسمبر ۲۰۰۱ء